

4.7 Lähiympäristön nykytila, kehitystarpeet ja mahdollisuudet

Mari Myllylä

4.7.1 Tausta

Ikääntyvän väestön omatoimisuuden tukemisen ja edistämisen kannalta on tärkeää, että he voivat ja haluavat liikkua oman asuntonsa lähiympäristössä joko välttämättömiä asioita hoitamassa tai omaehtoisesti virkistäytymässä ja muita tapaamassa. Lähiympäristöllä tarkoitetaan tässä asuntoon liittyvien yksityisten ja puolijulkisten piha-alueiden lisäksi sitä julkisten ulkotilojen (kadut, raitit, aukiot, puistot) muodostamaa ketjua, jota käytetään säännöllisesti asiointiin tai virkistykseen. Tämän tutkimuksen taustaoletuksena on, että ikääntyneiden omatoimisuutta edistää erityisesti turvalliseksi, esteettömäksi ja houkuttelevaksi koettu lähiympäristö. Tällöin on olennaista, että selvitetään heidän omia kokemuksia ja näkemyksiä kaupunkiympäristön laadusta. Toistaiseksi ikääntyneiden kaupunkiympäristön käyttäjien ja asukkaiden kokemuksia ja näkemyksiä kaupunkiympäristön laadusta on selvitetty vähän. Myös maankäyttö- ja rakennuslaki asettaa päämääräksi eri väestöryhmien tarpeet tyydyttävän elinympäristön saavuttamiselle. Lain (5§) mukaan alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on edistää turvallista, terveellistä, viihtyisää, sosiaalisesti toimivaa ja eri väestöryhmien tarpeet tyydyttävää elin- ja toimintaympäristön luomista, minkä perustana toimii vuorovaikutteinen suunnittelu ja vaikutusten arviointi.

4.7.2 Tavoitteet

Tutkimuksen päätavoitteena on ollut kehittää lähiympäristön laadulliseen kokemiseen liittyvää uudenlaista, erityisesti senioriväestölle suunnattua, tutkimusmenetelmää, kokeilla sitä käytännössä sekä arvioida käytetyn metodin yleistä käyttökelpoisuutta. Tavoitteena on ollut myös selvittää, millaiseksi ikääntyvän väestön edustajat kokevat oman lähiympäristönsä laadun, kartoittaa heidän toiveitaan sekä esittää näiden pohjalta erilaisia kehittämisuusituksia. Tutkimuksen paikallisena tavoitteena on ollut saada konkreettista tietoa ikääntyvien näkökulmasta lähiympäristön vahvuuksista ja kehittämistarpeista. Tiedon toivotaan olevan hyödyksi sekä tutkimuksen suorituspaikkakunnilla että muuallakin samantyyppisissä ympäristöissä. Tavoitteena on ollut lisäksi, että tutkimuksessa kehitettyä menetelmää, voidaan soveltaa muillakin paikkakunnilla, niin koti- kuin ulkomaillakin, esimerkiksi maankäytön suunnittelun yhteydessä osana suunnitelmien vaikutusten arviointia.

Tuloksista toivotaan olevan hyötyä erityisesti rakennetun ympäristön suunnitteluun ja tuottamiseen osallistuville kuntaorganisaatioille ja eri alojen konsulteille. Lisäksi tuloksia voisi käyttää myös kaupunkitilan muutoshankkeissa, kun osallisina ovat vanhusjärjestöt ja yksittäiset kansalaiset. Heille tulokset tarjoaisivat tutkittua tietoa vanhusystävällisemmän lähiympäristön ominaisuuksista ja auttaisivat osaltaan tasavertaiseen osallistumiseen.

4.7.3 Käytetyt tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen empiirinen aineisto on kerätty sekä haastattelemalla kohdekuntien viranomaisia että pitämällä kaksi asukastapaamista kullakin paikkakunnalla.

Viranomaishaastattelut toteutettiin haastattelemalla kuntien edustajia. Kysymyksiä avulla selvitettiin, kuinka ikääntyneet on huomioitu kohdekuntien maankäytön suunnittelussa ja –strategioissa yleensä.

Asukastapaamisten ensimmäisen illan metodiksi valittiin symbolikarttatehtävä. Karttatehtävässä ryhmäläiset pohtivat erilaisia paikkoihin liittyviä merkityksiä, tunteita tai kokemuksia ja merkitsivät ne karttoihin. Lisäksi he perustelivat valintojaan kaavakkeisiin, erilaisten jatkokysymyksiä avulla, esimerkiksi ”Mikä tekee siitä sellaisen? Mikä on paikan nimi?”. Kysymyksiä avulla pyrittiin välttämään tilanne, että tieto ryhmäläisten ympäristöön liittyvistä merkityksistä ja tunteista olisi jäänyt pinnalliseksi.

Seuraavassa symbolikarttatehtävän kategoriat:

- asuinpaikka
- työpaikka
- palvelut
- toiminnallinen keskipiste
- maamerkki/tunnuskuva
- mielipaikka
- mieliteitti
- omaleimainen paikka
- kaunein paikka
- rumin paikka
- turvaton/pelottava paikka
- kohentamista kaipaava paikka.

Ryhmäläisten toisen tapaamiskerran aineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla. Menetelmän valintaan vaikutti ennen kaikkea se, että kyselylomakkeen avulla on mahdollista saada monipuolista tietoa, jota voidaan yleistää tutkittavan ryhmän ulkopuolelle, ja kysely on helppo toistaa myöhemmin.

Kyselylomakkeen rakenne:

Kyselylomake alkoi vastaajien profiiliin liittyvillä kysymyksillä. Seuraavaksi lomakkeessa pyydettiin ryhmäläisiä sulkemaan silmänsä, ajattelemaan lähiympäristöään ja kuvailemaan muutamalla lauseella, mitä he näkevät.

Kysely jatkui mielipidetiedusteluilla, jonka väittämät luonnehtivat kohdealuetta. Vastaaminen tapahtui ns. Likert-asteikon avulla (5-portainen, täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä jne.). Seuraavassa kohdassa vertaisryhmäläisten tuli nimetä kolmentoista ehdotetun lähiympäristöönsä vaikuttavan toimenpiteen joukosta kolme itselle merkityksellisintä. Lomake jatkui liikkumiseen liittyvillä kysymyksillä, joiden vastausvaihtoehdot olivat valmiiksi annettuja. Niillä selvitettiin, miten ryhmäläiset liikkuvat lähiympäristössään, millä kulkuvälineellä liikutetaan alueen ulkopuolelle ja kuinka aktiivisesti asuinalueiden palveluita käytetään.

Loput lomakkeen kysymyksistä olivat avoimia. Niillä pyrittiin selvittämään, miten ryhmäläiset kokivat ikääntymisen ja mahdollisesti sen myötä tapahtuvat muutokset ennen kaikkea asumisessa, mutta myös terveydentilassa ja sosiaalisissa verkostoissa. Vastauksilla toivottiin saatavan täydennystä aikaisempiin tuloksiin, tietoa ryhmäläisten ympäristösuhteista, toiveista ja odotuksista. Heitä pyydettiin muun muassa kuvailemaan unelmien senioriasumista ja viehättävää ympäristöä, kirjaamaan omatoimisuuden säilymisen kannalta tärkeitä seikkoja ja kertomaan, mitkä asiat motivoivat ja saavat liikkeelle.

4.7.4 Tutkimuksen toteutus ja aikataulu

Työ aloitettiin professori Hentilän laatiman alustavan tutkimussuunnitelman pohjalta syyskuussa 2004.

Aluksi tutustuttiin ”Tulevaisuuden senioriasuminen” –hankkeen muissa osioissa kerättyyn aineistoon ja tehtiin katsaus aiempiin tutkimuksiin, joissa on selvitetty hyväksi koetun lähiympäristön laatukriteereitä.

Alkukysyksiä suoritettiin hankekokonaisuuteen sisällytettyjen kohdepaikkakuntien, Oulun, Kajaanin ja Ristijärven viranomaishaastattelut. Haastattelujen yhteydessä viranomaiset valitsivat myös tutkittavat alueet: Oulusta Tuira, Kajaanista keskusta ja Ristijärveltä keskustaaajama. Lisäksi Oulun ja Kajaanin viranomaiset antoivat tietoja, joiden avulla etsittiin vapaaehtoisia tutkimukseen osallistujia, jotka olisivat kohdealueilla asuvia ja täyttäisivät hankkeen asettamat ikärajavaatimukset, (55–75 vuotta). Ristijärven viranomaiset lupasivat huolehtia osallistujien hankinnasta itse.

Viranomaishaastattelujen jälkeen suoritettiin lähiympäristön kokemista koskevien tutkimusmenetelmien kartoitus ja arvio niiden käyttökelpoisuudesta tämän osion tavoitteisiin. Tutkimuksessa käytettyjen menetelmien valinnassa hyödynnettiin Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen keräämää osallistuvan suunnittelun metodipankkia.

Ennen tapaamisia perehdyttiin alueisiin sekä maastossa, lukemalla paikkakunnista informaatiota että tutkimalla alueiden kartta-aineistoa. Tutkimuksen varsinainen aineisto kerättiin pitämällä jokaisella kohdealueella kaksi asukastapaamista. Vapaaehtoiset osallistujat olivat asetetun ikärajavaatimuksen mukaisia ja heitä oli toivotut kuusi henkilöä joka paikkakunnalta. Asukastapaamiset olivat vuoden 2004 loka–joulukuun aikana, jonka jälkeen tulokset analysoitiin.

4.7.5 Kohdealueiden kuvaukset

Oulu on Pohjois-Suomen suurin kaupunki. Kaupungin ikärakenne on nuorta sekä opiskelijoiden ja työhön tulijoiden muuttoliikkeen että korkean syntyvyyden vuoksi. Oulussa on 127 213 asukasta. Kaupunki on jaettu 73 osaan, joista asukasmäärältään suurin on **Tuira**. Tuirassa on 6736 asukasta. Alueen asukkaista 1574 on yli 65-vuotiaita eli noin 23 %, kun vastaava luku koko Oulun alueella on noin 12 %. Tuira sijaitsee kaupungin keskusta-alueen pohjoispuolella. Aluetta rajaavat pohjoisessa ja idässä rautatie, lännessä Oulujoen suisto ja etelässä Oulujoki. Tuiran pinnanmuodot ovat tasaisia ja sen halkaisee pohjois-eteläsuunnassa Merikoskenkatu, lisäksi sen länsi- ja eteläosassa ovat saaret, Tukksaari ja Toivoniemi. Alue on kerrostalovaltaista ja sen rakennuskanta on pitkälti 1960–1970-luvuilta.

Kajaani on Kainuun merkittävä keskus. Asukkaita kaupungissa on 35 713. Keskikaupungilla asuu 4553 henkilöä ja heistä yli puolet on yli 50-vuotiaita. Kajaanin **keskusta** on ruutukaava-alueita ja siellä on sekä vanhaa että uutta rakennuskantaa. Aluetta rajaavat pohjoisessa ja idässä Kajaaninjoki, etelässä rautatie, lännessä Kaupunginlampi ja pitkä, laaksomainen puistovyöhyke. Keskustan pinnanmuodot ovat muuten suhteellisen tasaisia lukuun ottamatta Kirkkopuiston aluetta, yläkaupunkia ja reuna-alueita, jotka laskevat joko joen alajuoksulle tai läntiselle lammelle.

Kuva 1. Tuiran Merikoskenkatu. (Kuva: Mari Myllylä)

Kuva 2. Kajaanin Raatihuoneentori. (Kuva: Mari Myllylä)

Ristijärvi sijaitsee Oulun läänissä ja rajoittuu Hyrynsalmen, Paltamon, Kuhmon, Puolangan ja Sotkamon kuntiin. Keskustaajamasta on matkaa 45 kilometriä Kajaaniin, 175 km Ouluun ja 600 km Helsinkiin. Pinnanmuodoiltaan Ristijärven kunta muistuttaa jonkinlaista allasta, josta maasto kohoaa keskiosista reunoille päin. Maisemat muodostuvat vaaroista, mäistä, suopainanteista ja järvistä. Keskustaajama sijoittuu Risti- ja Iijärven väliselle niemelle. Alueen rakentamistiheys on väljää ja rakennuskanta on omakotivaltaista ja kirjavaa. Ristijärvellä on 1686 asukasta, joista noin puolet asuu keskustaajamassa. Asukasmäärän kehitys on ollut laskeva viime vuosina, vanhusväestön määrä kasvaa suhteessa muuhun väestöön ja esimerkiksi keskustaajaman asukkaista noin neljännes on yli 64-vuotiaita.

4.7.6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Viranomaishaastatteluissa ilmeni, että kaikilla kohdepaikkakunnilla oli sisällytetty vanhusväestön asumista ja toimintaympäristöä koskevat strategiat maankäytön suunnittelun toimintaperiaatteisiin. Vastauksista selvisi myös, että Kajaanissa ja Ristijärvellä väestön ikääntymiseen oli reagoitu erityisen voimakkaasti. Oulun ja Kajaanin maankäytön suunnittelussa seniorinäkökulma otettiin huomioon lähinnä asemakaavatasolla kehittämällä esteetöntä ympäristöä alueille, joissa se katsottiin erityisen tärkeäksi. Ristijärvellä seniorinäkökulmaan oli kiinnitetty huomiota jo maakuntakaavatasolla ja se nähtiin kunnassa myös jopa elinkeinopoliittisena strategiana. Maankäytön suunnittelijoiden käyttämiksi tietolähteiksi, kun suunnitellaan senioreille suotuisaa ympäristöä, mainittiin sekä Ristijärvellä että Kajaanissa omat kokemukset. Ainoastaan Oulun edustaja totesi, että tietolähteitä on riittävästi käytettävissä.

Kaikissa kohdekunnissa sanottiin, että senioritalot pyritään sijoittamaan ensisijaisesti palvelujen läheisyyteen. Lisäksi Kajaanissa ja Ristijärvellä ilmeni seikka, että senioriasumista oli suunniteltu tai jo rakennettukin haja-asutusalueille. Näissä tapauksissa senioriasuminen oli kuitenkin joko palvelutalotyypistä tai sitten asukkailla edellytettiin omaa autoa, jotta palvelut olisivat helposti saavutettavissa.

Senioreita koskevat tiedontarpeet kohdistuivat kohde kuntien kaavoituspuolen edustajilla luotettaviin ennusteisiin ikääntyvien tulevaisuuden tarpeista. Lisäksi Oulussa painotettiin, että tiedontarpeet käydään aina tapauskohtaisesti läpi.

Sosiaali- ja terveystoimen sekä kaavoituksen välisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön koettiin jokaisella paikkakunnalla sujuvan hyvin. Lisäksi Kajaanissa mainittiin, että viranomaiset ovat samaa mieltä senioriasioista ja että heillä on myös poliittinen tuki niiltä osin.

Asukastapaamisten tuloksista ilmeni, että suurin osa ryhmäläisistä yhdisti positiivisia tuntemuksia paikkoihin, jotka olivat hyvin hoidettuja, maisemallisesti tai historiallisesti arvokkaita, rakennettuja tai luonnon ympäristöjä.

Luonnon merkitystä elvyttävänä paikkana korostettiin. Sen läheisyyttä pidettiin jokaisella paikkakunnalla yhtenä tärkeimpänä tekijänä, kun pyydettiin kuvaamaan "unelmien senioriasumista" tai "viehättävää ympäristöä". Vesistöihin ja metsiin yhdistettiin muistikuvia lapsuusmaisemista ja esimerkiksi tehtävässä, jossa ehdotettiin kaupunki- tai taajamakuvaan vaikuttavia toimenpiteitä, nousivat "arvokkaiden maisematilojen säilyttäminen" ja "olemassa olevan puuston säilyttäminen" kolmen tärkeimmän toimenpiteen joukkoon.

Negatiivisia tunteita herättivät kaikilla paikkakunnilla huonokuntoiset ympäristöt ja rakennukset. Ryhmäläiset kokivat, että heitteille jätetyt paikat synnyttävät mielikuvan rappeutumisesta. Asukkaat kommentoivat useimmiten, että erityisesti vanhat rakennukset kaipaisivat arvoisensa kunnostuksen eikä purkamista. Kaikilla paikkakunnilla merkittiinkin kyselykaavaketehtävässä ehdotetuista toimenpiteistä yhdeksi tärkeimmäksi "historiallisten rakennusten säilyttäminen". Tulos viittaisi siihen, että ympäristöltä toivotaan ajallista kerroksellisuutta. "Joki ja sen rannat, vaikkakin rakennettuina tuovat mieleen lapsuuden. Samoin muutamit säilyneet rakennukset.", totesi 69-vuotias mies Tuirasta.

Negatiivisia mielikuvia herättivät myös rakennukset, jotka koettiin paikallisperinteestä piittaamattomiksi. Erityisesti Kajaanissa ja Tuirassa kiinnitettiin huomiota huoltoasemien ympäristöön ja Ristijärvellä 1970-luvulla rakennettuun yksikerroksiseen, tasakattoiseen kaupparakennukseen. Lisäksi Tuirassa ilmeni, että ryhmäläiset kokivat alueensa viimeisimmän ajallisen kerrostuman uutena. Heidän arvostellessaan "uusia rakennuksia" ryhmäläiset puhuivat useimmiten jo yli 30 vuotta vanhoista taloista.

Liikennemelu, -määrä ja käyttäytyminen koettiin eri paikkakunnilla ongelmalliseksi ja osittain pelottavaksikin. Näihin asioihin kiinnitettiin erityistä huomiota Kajaanissa ja Ristijärvellä.

Jan Gehl jakaa julkisten ulkotilojen toiminnot kolmeen pääryhmään: välttämättömiin, omaehtoisiin ja sosiaalisiin toimintoihin. Välttämättömät toiminnot ovat hänen mukaansa toimintoja, joita on pakko suorittaa, olipa ympäristö millainen tahansa. Vapaa- tai omaehtoisiin toimintoihin ryhdytään vain, mikäli ympäristöpuitteet ovat mieluisat ja nämä toiminnot ovatkin erityisen riippuvaisia julkisten ulkotilojen laadusta. Jos ulkotilat ovat huonosti suunniteltuja, niillä esiintyy vain välttämättömiä toimintoja. Jos ne ovat viihtyisiä, siellä viihdytään pidempään ja vapaaehtoisten toimintojenkin määrä kasvaa. Sosiaalisia toimintoja puolestaan syntyy siksi, että useita ihmisiä oleskelee ja toimii samoissa julkisissa tiloissa, kuten toreilla. Kun välttämättömien ja vapaaehtoisten toimintojen olosuhteita parannetaan, mahdollisuudet myös sosiaalisiin toimintoihin kasvavat. Sosiaaliseen toimintaan liittyvät muun muassa satunnaiset tapaamiset, juttelut ja katuelämän seuraaminen.

Tuirassa ilmeni, että ryhmäläiset välttivät meluisaksi koettua Merikoskenkatua, kun he suorittivat vapaaehtoisia toimintojaan, kuten kävelylenkkejä. Huolimatta siitä, että katu oli merkitty alueen toiminnalliseksi keskipisteeksi, sitä käytettiin ainoastaan välttämättömiin toimintoihin, kuten kaupassa käymiseen tai linja-autojen odottamiseen.

Kajaanin tuloksista puolestaan ilmeni, että Raatihuoneentoriin yhdistettiin paljon positiivisia tuntemuksia. Se koettiin sekä toiminnallisena keskipisteenä, maamerkinä, omaleimaisena paikkana että mielipaikkana. Toria pidettiin kohtaamispaikkana, jossa oli erilaisia palveluita ja tapahtumia. Siihen yhdistettiin kaikki Gehlin mainitsemat toiminnot. Myös Kajaanissa selvisi mielenkiintoinen tulos, jonka mukaan Raatihuoneentori koettiin eri tavoin vuorokauden eri aikoina. Tori tunnettiin päivällä turvalliseksi ja vetovoimaiseksi ostos- ja tapaamispaikaksi, mutta illalla pelottavaksi.

Lähiympäristöjen palvelutarjontoihin oltiin jokaisella paikkakunnalla lähes tyytyväisiä. Kysyttäessä halua muuttaa alueelta pois vastattiin kahta osallistujaa lukuun ottamatta kielteisesti. Tärkeimpinä pysymisen syinä pidettiin palveluiden läheisyyttä ja lisäksi sosiaalisia suhteita. Perheen, sukulaisten ja ystävien merkitys korostui useissa vastauksissa. Esimerkiksi kysyttäessä "mitkä asiat motivoivat tai saavat liikkeelle?" mainittiin yhdeksi tärkeimmäksi syyksi sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen, muun muassa kyläily ystävien luona.

Ryhmäläiset kokivat, että lähiympäristön tuttuus on tärkeä hyvinvointia edistävä tekijä ikääntyessä. Lähiympäristön tuttuuden ja ymmärrettävyyden onkin koettu vahvistavan asukkaiden turvallisuudentunnetta. Lisäksi ympäristösuhteen on tutkittu ikääntyessä rakentuvan yhä enemmän muistojen välityksellä ja vanhetessa suositaankin usein paikkoja, jotka virittävät muistelua.

Omatoimisuuden tukemisen kannalta ryhmäläiset painottivat lähipalveluita. Tärkeimmiksi he luokittelivat kaupan, postin ja kirjaston. Terveyskeskuspalveluita pidettiin välttämättöminä ja jopa itsestäänselvyytenä. Sosiaaliset suhteet ja niiden tukeminen koettiin merkitykselliseksi. Ristijärven ja Tuiran ryhmäläiset ehdottivatkin ikääntyville tarkoitettuja retkiä, jotka voisivat olla luonteeltaan hyvin vaatimattomia, esimerkiksi soutu retkiä tai marjareissuja lähimetsiin. Näiltä palveluilta odotettiin elämyksiä, jotka ovat nuorelle arkipäiväisiä, mutta vanhetessa niiden kokeminen voi olla mahdotonta ilman ulkopuolista apua. Lisäksi ryhmäläiset toivoivat selkeää tiedottamista erilaisista ikääntyville tarkoitetuista tapahtumista.

Liikkumisen tukemisessa toivottiin kiinnitettävän huomiota riittävien levähdyspaikkojen sijaintiin ja hyvään valaistukseen. Talvikunnossapitoa pidettiin tärkeänä ja sitä odotettiin edistettävän erityisesti kevyen liikenteen väylien osalta. Esteettömyyteen toivottiin panostettavan vähintäänkin kauppojen sisäänkäyntien yhteydessä ja koettiin, että esteetön ympäristö tulee sitä tärkeämmäksi, mitä enemmän vanhenee. Ryhmäläiset olivat tyytyväisiä liikenneyhteyksiin asuinalueidensa ulkopuolelle. Toivottiin, että joukkoliikenneyhteyksiä ei vähennettäisi, jotta ikääntyessä, jos liikkuminen omalla autolla käy mahdottomaksi, ei täysin eristyisi oman lähiympäristön rajojen sisälle. Kysyttäessä ryhmäläisiltä, mikä heidät saa liikkeelle, vastattiinkin useaan otteeseen, että matkustelu, halu kokea ja nähdä uutta.

4.7.7 Kokemuksia tutkimuksesta ja menetelmän yleinen soveltuvuus

Tutkimuksen vahvuudet ovat olleet laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä. Se on ollut ilmaisullisesti rikasta, monitasoista ja sen kohteena on ollut inhimillinen toiminta. Aineisto on ollut toisaalta konkreettista ja yksityiskohtaista, mutta myös laajaa. Tutkimuksen onnistumista ja tulosten luotettavuutta pohdittaessa nousee päällimmäisenä esiin kohdepaikkakuntien ja vastaajien määrä. Alun perin tutkimuksessa piti olla yksi kohdepaikkakunta, jolloin aineisto ei olisi ollut määrällisesti niin rajoitettu kuin siitä nyt tuli. Kuitenkin TSA-hankekokonaisuuden tavoitteeksi muodostui, että tutkittaisiin kaikkia kolmea kohdealuetta.

Käytettävissä olevien resurssien ja ajan vuoksi nähtiin parhaaksi, että kulloiseltakin alueelta haastateltaisiin ainoastaan kuutta ihmistä. Tämä oli tutkimuksen tavoitteen kannalta riittävä ratkaisu, koska pää tavoitteenahan oli kehittää uudenlainen senioriväestölle suunnattu tutkimusmenetelmä ja testata sitä, eikä niinkään saada määrällisesti kattavaa tulosta. Huolimatta vähäisestä osallistujamäärästä, tuloksien luotettavuutta lisää se, että kaikki ryhmäläiset olivat tulleet täysin vapaaehtoisesti tutkimukseen mukaan. Ryhmäläiset olivat motivoituneita ja heillä oli selkeä käsitys lähiympäristöstään ja sen paikoista. Heistä reilu puolet oli asunut alueellaan yli 20 vuotta. Kaikille oli muodostunut mittava oma lähiympäristöään koskeva tietämys ja tuntemus. Voidaankin olettaa, että ryhmäläisten pienestä lukumäärästä huolimatta heidän vastauksensa käsittävät hyvin monipuolisesti tarkastelualueiden laadullisia ominaisuuksia.

Menetelmän testaamisen ja sen arvioinnin monipuolisuuden kannalta oli rikkaus, että kohdealueita oli enemmän kuin yksi. Toisaalta mukaan valikoituneet alueet olivat palveluiden osalta varsin samanlaisia ja esimerkiksi aineistoa purettaessa kävi ilmi, että olisi ollut mielenkiintoista tutkia myös ympäristöjä, joissa asukas on riippuvaisempi esimerkiksi omasta autostaan. Kaikki kohdealueet olivat myös pinnanmuodoiltaan lähes tasaisia ja oletettavasti tästä johtuen esimerkiksi esteettömyyteen kiinnitettiin vastauksissa yllättävän vähän huomiota.

Tämän tyyppiseen tutkimukseen lähtiessä on tapauskohtaisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten yksityiskohtaista tai paikannettua kuvausta alueista toivotaan. Alueen rajaamisella, valokuvien katselulla tai ympäristössä liikkumisella vaikutetaan sekä vastausten yksityiskohtaisuuteen, mutta on myös muistettava, erityisesti valokuvia käytettäessä, edellä mainittu seikka ennakoarvioinnista.

Tutkimus on varmasti avannut niin tutkijan kuin ryhmäläistenkin näkökulmia ja taitoja arvioida ympäristöään. Tapaamiset ovat olleet luonteeltaan avoimia, erään ryhmäläisen kommentein ”kuin terapiaa”. Uskon, että ainakin tässä tutkimuksessa mukana olleilla henkilöillä on halu olla vaikuttamassa oman lähiympäristönsä asioihin. Kuitenkin epävarmuus siitä, onko vuorovaikutteinen suunnittelu vielä tänäkin päivänä vain muodollisuus vai saavutetaanko sillä asukkaiden kannalta toivottuja tuloksia, tuli asukastapaamisissa valitettavasti esille.

4.7.8 Suosituksia ikäihmisten ja muidenkin lähiympäristön suunnitteluun

Tutkimuksessa tuli esille, että kohdealueiden laatu, viihtyisyys, riittävä palvelutarjonta ja sosiaaliset suhteet vaikuttivat voimakkaasti ryhmäläisten muuttohalukkuuteen. Nämä lähiympäristön ominaisuudet ovatkin erityisen tärkeitä ikäihmisille, sillä monet heistä viettävät suurimman osan ajastaan omalla asuinalueellaan.

Miten sitten suunnitellaan, toteutetaan ja ylläpidetään tällaista ympäristöä?

- Huomioidaan ikääntyvien lisäksi kaikki väestöryhmät. Arvioidaan ympäristöä käyttäjien ehdolla ja otetaan heidät suunnitteluun mukaan. Asukkaiden mahdollisuus vaikuttaa asuinympäristöönsä lisää aina viihtyvyyttä. Esimerkiksi tämä työ voisi toimia alustuksena, kun ollaan vuorovaikutuksessa ikäihmisten kanssa.
- Ennen uuden suunnittelemista etsitään ympäristön tai paikan ominaislaatu ja tuetaan tai vahvistetaan sitä. Asukastapaamisten tuloksista ilmeni muun muassa, että negatiivisia mielikuvia herättivät ne rakennukset ja paikat, jotka koettiin paikallisperinteestä piittaamattomiksi.
- Säilytetään ympäristössä ajallista kerroksellisuutta ja poistetaan rappeutumisen merkit kunnostamalla vanhat rakennukset arvoiseensa kuntoon. Tutkimuksen ryhmäläiset kokivat kohdealueiden rumimmiksi paikoiksi juuri vanhat huonokuntoiset rakennukset, mutta samalla he toivoivat, että historialliset rakennukset säilytettäisiin.

Kehitetään fyysistä turvallisuutta:

- Pidetään esteetön suunnittelu välttämättömänä osana kaikkea suunnittelua ja rakentamista.
- Käsitellään esteettömyyttä jo kaavan yhteydessä. Tavoitteena voi olla esimerkiksi rakennusten sisäänkäyntien helppokulkuisuus. Tuloksista ilmeni, että esteetöntä rakentamista toivottiin erityisesti kauppojen sisäänkäyntien yhteyteen.
- Suunnitellaan erityisesti senioriasuntojen tai palvelutalojen läheisyyteen liikuntaesteisille suotuisia metsäreittejä, ns. hiljaisuuden polkuja. Esimerkimmillään voisi toimia Helsingin Maunulan Suursuonpuistossa sijaitseva Kurjenpolku.
- Tuetaan omatoimista liikkumista suunnittelemalla riittävästi levähdyspaikkoja ikäihmisten suosimille reiteille (hyvä olla 200 metrin välein). Penkkejä voisi lisätä myös lasten leikkipaikkojen läheisyyteen luomaan kontakteja eri sukupolvien välille.
- Kiinnitetään huomiota riittävään valaistukseen erityisesti ikäihmisten tärkeimmissä liikkumisympäristöissä.

Vähennetään epäsosiaaliseen käytökseen houkuttelevia paikkoja:

- Tiedostetaan, että julkisten alueiden kunnan ja siisteyden ylläpidolla vaikutetaan alueesta välittyvään mielikuvaan ja sitä kautta asukkaiden käyttäytymiseen.
- Hoidetaan olemassa olevat puistot siisteiksi ennen kuin rakennetaan uusia. Vaalitaan olemassa olevia viheralueita ja jopa alueella olevia yksittäisiä komeita puita.
- Raivataan pusikot ja pidetään erityisesti kirkonkylätaajamissa ongelmalliseksi koetut tyhjat tontit siisteinä.

Edistetään sosiaalista kestävyyttä:

- Huomioidaan, että alueen ilmapiiriin vaikuttavat merkittävästi erilaiset kohtaamispaikat ja muut yhteisöllisyyden muodostumista edistävät tilat.
- Tutkitaan julkisten ulkotilojen merkityksiä. Tarkastellaan, minkälaisia toimintoja paikoissa suoritetaan ja onko niissä potentiaalia kehittyä kaupunki- tai taajamarakennetta tukevalla tavalla asukkaiden suosimiksi paikoiksi (esimerkiksi Kajaanissa Raatihuoneentori).
- Tiedotetaan selkeästi ikääntyville tarkoitetuista tapahtumista.
- Kehitetään uuden tyyppisiä ikäihmisille suunnattuja retkiä, jotka eivät vaadi paljon järjestelyjä ja suuntautuvat esimerkiksi lähialueille, kuten vaikka soutu- tai marjareissuja.

Edistetään lähipalveluiden olemassaoloa:

- Ymmärretään lähipalveluiden merkitys ja tuetaan niiden olemassaoloa. Pidetään tai suunnitellaan peruspalvelut kävelyetäisyydelle toisistaan. Sijoitetaan esimerkiksi kunnan palvelut kaupallisten palveluiden läheisyyteen tai kiinnitetään huomiota toiminnallisesti erilaisten tilojen sijaintiin ja ohjataan asukkaiden asiointireittejä siten, että lähipalvelujen käyttö lisääntyy. Asukastapaamisten tuloksista ilmeni, että tärkeimmiksi lähiympäristön palveluiksi luokiteltiin kauppa, posti ja kirjasto. Myös terveyskeskuspalveluita pidettiin välttämättöminä ja jopa itsestäänselvyytenä.
- Suunnitellaan senioriasuminen kävelymatkan (alle 1km) päähän peruspalveluista.

- Tuetaan itsenäistä senioriasumista ja sekä palvelutalojen toimintaa sijoittamalla ne kohtuullisen välimatkan päähän toisistaan. Luodaan edellytykset kuitenkin väestöltään mahdollisimman heterogeenisille alueille suunnittelemalla esimerkiksi päiväkotit ja palvelutalo samaan kortteliin.
- Sijoitetaan esimerkiksi keskusta-alueiden tyhjiin liikehuoneistoihin asukastupia tai Ristijärven tapaisia yhteispalvelupisteitä, joissa on muun muassa erilaisia harrastetiloja, lehtilukusali ja internet-yhteys. Näin tyhjä liikehuoneistot saavat uuden käyttötarkoituksen ja kaupunki- tai taajamakuva paranee. Lisäksi uudet toiminnot tukevat lähetyillä olevaa palveluverkostoa ja houkuttelevat paikalle eri ikäisiä asukkaita ja tukevat alueen sosiaalisuutta.

Kohennetaan liikenneympäristöä:

- Kartoitetaan ikäihmisten paljon käyttämät reitit ja keskeisimmät palvelut. Kiinnitetään erityistä huomiota niiden ympäristön kunnossapitoon. Tuloksista selvisi, että talvikunnossapitoa pidettiin tärkeänä ja sitä odotettiin edistettävän erityisesti kevyen liikenteen väylien osalta.
- Pidetään joukkoliikenneyhteydet hyvinä senioriasuntojen läheisyydessä. Tutkimuksen ryhmäläiset toivoivat, että joukkoliikenneyhteyksiä ei vähennettäisi, jotta ikääntyessä, jos liikkuminen omalla autolla käy mahdottomaksi, ei täysin eristyisi oman lähiympäristön rajojen sisälle.
- Kiinnitetään huomiota joukkoliikenneyhteyksiin peruspalveluiden ja niiden maaseutualueiden välillä, joilla väestö vanhenee ja kaupallisten palveluiden kannattavuus heikkenee. Vaihtoehtoisesti kehitetään räätälöityjä kuljetuspalveluita, joiden avulla haja-alueiden ikäihmiset pääsevät itse keskusta-alueille, irtautuvat hetkeksi kotiympäristöstään ja luovat mahdollisesti uusia ihmissuhteitakin.
- Hillitään ajonopeuksia asuin- ja keskusta-alueilla. Selkiytetään liikkumisympäristöä ja erityisesti risteysalueita. Tuloksista ilmeni, että liikennemelu, -määrä ja -käyttäytyminen koettiin eri paikkakunnilla ongelmalliseksi ja osittain pelottavaksikin.

Lähteitä

Aura Seppo, Horelli Liisa, Korpela Kalevi 1997. Ympäristöpsykologian perusteet. Porvoo.

Gehl Jan 1987. Life between buildings, Using public space. Tanska.

Hentilä Helka-Liisa, Wiik Maarit 2003. Kaupunkikuva asukkaiden kokemana. Vantaan kokeiluprojektin kuvaus. Suomen ympäristö 619, Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto.

Ruonakoski Annamari 2004. Sujuvampi arki ikääntyville. Yhdyskuntien suunnittelu, rakentaminen ja ylläpito väestön ikääntyessä. Suomen kuntaliitto. Helsinki.